

VLADIMIR KLEMENČIČ

OB 30-LETNICI SLOVENSKEGA RAZISKOVALNEGA INŠTITUTA V TRSTU (1974–2004)¹

Minevajo tri desetletja delovanja Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu, katerega ustanovitev je pomenila pomembno prelomnico v življenju in razvoju slovenske narodne skupnosti v Italiji. Pri pripravi tega govora sem se zavedal, da bo obsežno 30-letno delo inštituta težko osvetliti in ovrednotiti v enem samem slavnostnem govoru, še posebej zaradi pomembnih dosežkov inštituta na znanstvenoraziskovalnem in publicističnem področju, načrtni skrbi za dokumentacijski fond in strokovno knjižnico ter dosežkov na področju vzgoje naraščaja in medsebojnega povezovanja pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji. Delo inštituta je poseglo v številne probleme, ki so spremljali družbeni in politični razvoj in vplivali na spreminjanje družbenih razmer poselitvenega prostora slovenske narodne skupnosti na obmejnih območjih ob vzhodni italijanski meji. Sodelavci inštituta so se ukvarjali z dinamiko družbenih, gospodarskih in političnih sprememb, ki so se odvijale tudi v širšem evropskem prostoru. Posebno pozornost so posvečali učinkom oblikovanja in postopnega širjenja Evropske skupnosti/Evropske unije, ki je na evropski ter globalni ravni odpirala nove pojavne oblike. Po priključitvi Slovenije Evropski uniji maja 2004 in po sprejemu zaščitnega zakona o Slovencih v Italiji pa se inštitut posveča tudi novim odprtim vprašanjem položaja in funkcij slovenske narodne skupnosti v Italiji.

Slovenska narodna skupnost si je kot politični dejavnik že od sredine šestdesetih let 20. stoletja prizadevala pri italijanskih oblasteh za ustanovitev avtonomne znanstvene institucije, ki bi delovala v okviru italijanskega znanstvenoraziskovalnega in izobraževalnega prostora, ki bi slovenski manjšini vsaj do neke mere omogočila spremljanje dogajanj ter sprotno opredeljevanje njenih problemov v okviru dinamičnih družbenih in političnih procesov v Italiji in še posebej v njenem poselitvenem prostoru. Ta institucija naj bi ob spremljanju dogajanj v Sloveniji (oziroma v tedanji Jugoslaviji) sproti ocenjevala tudi položaj Slovencev v Italiji, ki so žal bili — kakor je pokazala večina znanstvenoraziskovalnih spoznanj — podvrženi nenehnim asimilacijskim pritiskom. In to kljub dejstvu, da

* * *

¹ Referat ob proslavi 30-letnice SLORI v Trstu, dne 20. 12. 2004

je postopno odpiranje meje med poselitvenim prostorom slovenske narodne skupnosti v Italiji in Slovenijo vsaj do neke mere omogočalo njihovo povezovanje z matičnim slovenskim narodom na gospodarskem, političnem in kulturnem področju.

Ker mednarodne pogodbe in dogovori med Italijo in nekdanjo Jugoslavijo glede zaščite slovenske manjšine in njihovih pravic niso bili vselej tudi udejanjeni v praksi, se je slovenska narodna skupnost v Italiji kot poseben subjekt v okviru italijanskega družbenopolitičnega sistema lahko uveljavila le na nekaterih področjih. Velikokrat ji je bilo oteženo, včasih pa celo onemogočeno uveljavljanje njene primarne vloge, to je vloge povezovalnega člana med Italijo in Jugoslavijo na kulturnem, gospodarskem in političnem področju. In to kljub njenim specifičnim prednostim za čezmejno povezovanje, ki se kažejo zlasti v obvladovanju jezika in poznavanju kultur narodov dveh sosednjih držav.

Slovenska narodna skupnost v Italiji se je v vseh letih po drugi svetovni vojni zavedala omejenih možnosti svojega življenja in delovanja pa tudi različnih oblik pritiskov, ki so jo slabili in – kljub nekaterim njenim prednostim – oteževali njen razvoj. Aktualne družbenoekonomske, prostorske, socialne, kulturne in izobraževalne probleme, s katerimi se je slovenska narodna skupnost vsakodnevno soočala, je najprej skušala opredeliti in ovrednotiti Slovenska kulturno-gospodarska zveza v okviru posebne delovne skupine. Vendar pa je bilo njeno učinkovito delovanje in v povezavi s tem možnost njenega vplivanja na družbene razmere precej omejeno zaradi pomanjkanja denarnih sredstev in omejevanja zgolj na eno politično opcijo slovenske narodne skupnosti.

Kljub temu si je celotna slovenska narodna skupnost še naprej prizadevala za ustanovitev avtonomne slovenske institucije, ki bi ustrezala ravni znanstvenih in univerzitetnih institucij, s čemer bi dobila možnost samostojnega spremljanja položaja in družbenih razmer v dinamični, moderni in postindustrijski družbi. To zamisel pa so vladajoče politične sile italijanske države že v kali zatrle z utemeljitvijo, da ima slovenska narodna skupnost zagotovljene možnosti za spremljanje družbenih razmer in vzgojo svojih pripadnikov na univerzitetni ravni v okviru državnih institucij večinskega italijanskega naroda. Te pa se v svojem konceptu – z izjemo nekaterih posameznikov – s problemi in položajem Slovencev niso ukvarjale. Pripadniki slovenske narodne skupnosti so zato le stežka opredeljevali svoje probleme v dinamični družbi in velikokrat niso mogli ustrezno ukrepati ter odgovarjati na različne izzive učinkov spreminjanja družbenega življenja v okviru italijanske družbe.

Nov korak v prizadevanjih za spoznavanje in opredeljevanje značaja problemov predstavljajo prizadevanja slovenske narodne skupnosti v okviru sveta Tržaške pokrajine za organizacijo posebne konference o slovenski manjšini.

Omenjenim prizadevanjem iz začetka sedemdesetih let 20. stoletja se je priključil tudi svet Goriške pokrajine, medtem ko je svet Videmske pokrajine svoje sodelovanje odklanjal. Pokrajinski svet Tržaške pokrajine se je po mnogih zapletih, dolgih razpravah ter odklanjanju konference, ki bi obravnavala le probleme slovenske narodne skupnosti kot manjšine, nazadnje na pobudo pripadnikov demokratičnih strank vendarle odločil za mednarodno konferenco o evropskih manjšinah. Slovenci v Italiji so se zavedali novih možnosti za predstavitev svojih problemov, ki jih je nudila bližnja mednarodna konferenca. Tako je bil tik pred konferenco (junija 1974) na pobudo Slovenske kulturno-gospodarske zveze ustanovljen Slovenski raziskovalni inštitut, v katerega se je vključilo petindvajset ustanovnih članov iz vrst slovenskih izobražencev, med katerimi so bili trije s tržaške oziroma z videmske univerze (Volčič, Lokar, Susič).

Sodelavci novoustanovljenega inštituta so v prvi fazi poskusili opredeliti tiste probleme slovenske narodne skupnosti po posameznih kompleksih, ki so bili najbolj potrebni raziskav. V začetku kadrovske skromno zaseden inštitut je hitro širil skupino sodelavcev, ki so pripravili prispevke za predvideno mednarodno konferenco o evropskih manjšinah. Sodelavci inštituta so svoja znanja še poglobili in razširili z nekaterimi na hitro pripravljenimi raziskavami najaktualnejših problemov.

Ob tem je treba omeniti, da je v začetnih fazah oblikovanja Slovenskega raziskovalnega inštituta – zlasti na področju organizacije znanstvenega dela – precej pomagal Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, ki je imel že tedaj bogate izkušnje z organizacijo dela in proučevanjem manjšinske problematike na avstrijskem Koroškem, v Porabju na Madžarskem (zlasti pri proučevanju prostorskih ter socialno- in politično-geografskih problemov manjšin) in izkušnje v posredovanju rezultatov dela domači in mednarodni javnosti. Tako je bil v pomoč ob pripravah na konferenco o narodnih manjšinah; pa tudi ob nadaljnjem delovanju Slovenskega raziskovalnega inštituta je bila vključena celotna skupina raziskovalcev Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani z vso tehnično infrastrukturo, potrebno za razvoj metodologije terenskega proučevanja in pripravo kartografskega gradiva.

Priprave na sodelovanje na mednarodni konferenci o manjšinah, ki so bile plod enotnega in usklajenega pogleda na probleme slovenske narodne skupnosti ne glede na politično opredeljenost, so kmalu pritegnile pozornost večine Slovencev v Italiji. Tako je inštitutu k sodelovanju na konferenci uspelo pritegniti širok krog slovenskih izobražencev iz Italije in – kar je bilo pomembno zlasti za nadaljnje delo inštituta – tudi člane slovenske narodnostne skupnosti iz Videmske pokrajine (tako iz Beneške Slovenije kakor tudi iz Kanalske doline). Ustanovni raziskovalni skupini Slovenskega raziskovalnega inštituta gre tudi zasluga za uspešno vključitev pripadnikov slovenske narodne skupnosti s Koroške v Avstriji.

Petdnevne konference, ki je potekala med 10. in 14. julijem 1974, se je udeležilo več kot 700 udeležencev, ki so posredovali okrog 1.200 poročil, sporočil in pričevanj. V razpravo se je vključilo več kot 300 udeležencev. Nadvse visoka je bila tudi prisotnost Slovencev iz Italije, katerih število ocenjujejo na več kot 200. Delo konference je potekalo v treh komisijah: v komisiji za jezik, kulturo, šolstvo in sredstva javnega obveščanja, v komisiji za družbena in gospodarska vprašanja ter v komisiji za institucionalna in politična vprašanja.

Slovenci iz Italije so nastopili v vseh treh komisijah s 35 pričevanji, ki jih je pripravilo 45 oseb, s čemer so pred konferenco razgrnili bistvena vprašanja, s katerimi so se dotaknili večine vidikov lastnega življenja v času, prostoru in na različnih področjih. Ker so bili do konference problemi manjšin na družbenoekonomskem in prostorskem področju do tedaj v ozadju, je bila v zvezi s temi problemi ob referatih in razpravah prav po zaslugi primorskih in koroških Slovencev ta problematika zelo v ospredju.

Temeljita priprava Slovencev iz Italije na mednarodno konferenco je omogočila soočenje raziskovalcev in znanstvenikov iz vrst slovenske narodne skupnosti z raziskovalci in znanstveniki večinskih narodov (Italijanov in Avstrijcev), ki so po večini skušali "znanstveno" utemeljiti, da so pripadnikom slovenske narodne skupnosti v Italiji in Avstriji – z izjemo nekaterih manjših problemov – zagotovljene vse njihove pravice. Znanstveniki iz Videmske pokrajine pa so celo ugovarjali obstoju Slovencev v tej pokrajini. Ob tem je treba opozoriti tudi na pomemben prispevek znanstvenikov iz Slovenije, ki so ob svojih razpravah bolj ali manj uspešno ugovarjali stališčem italijanskih in avstrijskih znanstvenikov in pri tem odprli nekatera splošna vprašanja zaščite manjšin. Rezultat konference je bil, da so glede vprašanja manjšinskih pravic ostali znanstveniki iz vrst slovenske narodne skupnosti na enem, znanstveniki večinskega naroda pa na drugem bregu. Kljub temu pa lahko ugotovimo, da je konferenca prispevala pozitivne rezultate, saj so bile na osnovi medijskih poročil italijanska, avstrijska pa tudi širša evropska javnost seznanjena z mnogimi odprtimi problemi, s katerimi so se soočali pripadniki slovenske narodne skupnosti in ki sodijo tudi v širši sklop človekovih pravic.

Slovenski raziskovalni inštitut je svojo prisotnost na mednarodni konferenci o manjšinah oplemenitil tudi z izdajo treh knjig. Knjiga *Pravne poti do rešitve problemov Slovencev v Italiji* je izšla v slovenskem in italijanskem jeziku, knjiga *Slovenci včeraj in danes* v slovenskem, italijanskem in angleškem jeziku, v italijanski jezik pa je bilo prevedeno tudi delo Lava Črmelja *Slovenci in Hrvati pod Italijo*. Sodelavci inštituta so za potrebe konference pripravili tudi zemljevid z označenimi slovenskimi organizacijami in ustanovami. Poleg tega je beneški študijski center "Nadiža" v slovenskem in italijanskem jeziku izdal brošuro o Slovencih v Benečiji. Izdan je bil tudi zemljevid slovenskega narodnega ozemlja v

Italiji z dvojezičnimi napisi, Samo Pahor pa je pripravil zemljevida o manjšinah v Italiji in v Evropi.

Mednarodna konferenca o manjšinah v Trstu je pomenila prelomni dogodek za znanstvenoraziskovalno ustvarjalnost in posredovanje rezultatov dela širši zainteresirani javnosti (zlasti italijanskim političnim krogom). Rezultati konference so rabili za osnovo pri oblikovanju koncepta znanstvenoraziskovalnega programa, v katerega so bili vključeni številni odprti družbenoekonomski, prostorski, izobraževalni ter kulturnopolitični problemi, s katerimi se je slovenska narodna skupnost soočala na eni strani v okviru družbenopolitičnih in socialnih problemov Italije, na drugi pa v okviru njene funkcije obmejnega prostora, ki je – čeprav italijanska politika tega ravno ni želela poudarjati – že tedaj predstavljal pomemben prehodni prostor med Italijo, Jugoslavijo in Jugovzhodno Evropo, v katerem je slovenska narodna skupnost predstavljala in predstavlja še danes enega pomembnejših dejavnikov pri čezmejnem povezovanju in sodelovanju.

Posebej velja poudariti, da je bilo v zasnovo znanstvenoraziskovalnega dela inštituta vključeno celotno območje poselitve pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji: Tržaška in Goriška pokrajina ter Beneška Slovenija in Kanalska dolina v Videmski pokrajini. Z ustanovitvijo raziskovalnih centrov v Gorici (januarja 1976), Čedadu (septembra 1976) in v Ukvah (oktobra 1983) je Slovenskemu raziskovalnemu inštitutu uspelo vključiti v raziskovalno delo tudi raziskovalce iz Beneške Slovenije in Kanalske doline.

Slovenski raziskovalni inštitut pa ni vzbujal pozornosti le z rezultati svojega raziskovalnega dela, temveč tudi z različnimi oblikami posredovanja teh rezultatov. Delo inštituta je temeljilo in še danes temelji na neposrednem stiku s prebivalci in nosilci družbenega življenja, zlasti na področju gospodarstva, politike, izobraževanja, kulture, športa in lokalnih skupnosti. Ta neposredni stik s prebivalstvom in njihovimi organizacijami je zagotavljal raziskovalni pristop sodelavcev inštituta, ki je temeljil na anketiranju, kartiranju prostorskih pojavnih oblik, proučevanju vzgoje in izobraževanja (vse od vrtcev pa do visokošolskih ustanov) ter na organiziranju številnih znanstvenih in strokovnih srečanj² o aktualnih

* * *

² Posvet o slovenskem šolstvu v Italiji, Trst, 25.–27. 9. 1975;

Simpozij "Socialnoekonomski in prostorski problemi Slovencev v Italiji", Trst, 27.–29. 1. 1977;

Incontro conoscitivo sui problemi posti dal Piano Urbanistico Regionale, Clodig (Videm), 15. 5. 1977;

"Smernice za drugačen razvoj in preporod Beneške Slovenije", Passariano (Videm), 24. 5. 1980;

Simpozij "La Benecia and una svolta; emarginazione o sviluppo?", S. Pietro al Natisone – Špeter (Videm), 18. 1.–27. 3. 1983;

Posvet o predšolski vzgoji na dvojezičnem območju, Trst, 16. 5. 1985;

"Trst 1941–1947: od italijanskega napada na Jugoslavijo do mirovne pogodbe", Trst, 13.–15. 11. 1986;

"Ruolo della presenza slovena nello sviluppo dell'area goriziana – Prisotnost in vloga Slovencev v razvoju Goriške", Gorica, 11.–12. 5. 1989;

družbenih problemih, ki so bili v preteklosti in so še danes povezani s položajem slovenske narodne skupnosti v okviru dinamičnega spreminjanja družbenopolitičnih procesov v okviru italijanske družbe. Vse to je sodelavcem Slovenskega raziskovalnega inštituta omogočilo sprotno odkrivanje problemov in opredeljevanje raziskovalnih nalog, obenem pa omogočalo nove oblike posredovanja rezultatov raziskav v sredstvih javnega obveščanja.

Uspešnost dela Slovenskega raziskovalnega inštituta je bila ves čas njegovega obstoja in je še danes močno odvisna od materialnih pogojev, ki predstavljajo pomemben dejavnik v snovanju raziskovalnega dela, zlasti pa v opredeljevanju prednostnih nalog. Inštitut se je soočal tudi s prostorskimi problemi, zato se je moral – da bi si izboljšal pogoje dela – tudi seliti. Vzporedno z reševanjem prostorskih problemov se je v okviru inštituta začela postopoma oblikovati dokumentacijska služba, ki je danes usposobljena za posredovanje gradiva svojim sodelavcem pa tudi širšemu krogu uporabnikov. Za uspešno informacijsko službo se je moral inštitut opremiti z ustrezno računalniško opremo, hkrati pa skrbeti tudi za različne oblike povezovanja znotraj poselitvenega prostora slovenske narodne skupnosti ter s širšim evropskim prostorom in svetom. Inštitut tudi nenehno dopolnjuje svoje knjižne fonde, s čemer se zlasti v zadnjem času hitro povečuje fond literature in druge dokumentacije, ki se nanašajo na probleme narodnih manjšin v okviru problematike človekovih pravic, ki jih izdajajo različna delovna telesa Sveta Evrope in Evropske unije.

Uspešnega dela in razvoja Slovenskega raziskovalnega inštituta ni prekinila niti prezgodnja smrt dveh nekdanjih uspešnih ravnateljev, Karla Šiškoviča in Darka Bratine. Za nemoten nadaljnji razvoj po teh velikih izgubah so zaslužni člani upravnega sveta inštituta, še posebej pa sedanji ravnatelj Emidio Sussi in sedanji predsednik Znanstvenega sveta Milan Bufon.

* * *

“Prva etnična delavnica”, Žabnice pri Trbižu, 29.–30. 9. 1989;

“Druga etnična delavnica”, Ljubljana, 9.–10. 1. 1990;

Simpozij “Sodobna etnična problematika: teorija in metodologija proučevanja”, Trst, 23. 3. 1991.

Simpozij “Narodnostna skupnost – čezmejno povezovanje in evropska integracija”, Padriče (Trst), 16.–17. 12. 1994;

Simpozij “Večjezičnost na evropskih mejah, primer Kanalske doline”, Trbiž, 20.–21. 10. 1995;

Prvi kongres “The Minority Daily Press in Europe”, Trst, 16.–18. 4. 1998 (v sodelovanju s *Primorskim dnevnikom*);

Posvet o vlogi Slori-ja “Znanje, kultura, istovetnost”, Opčine (Trst), 20. 11. 1998;

Posvet “Slovenske šole v Tržaški in Goriški pokrajini”, Opčine (Trst), 9. 9. 1999.

Manjšinski jeziki med šolo in vsakdanjim življenjem (primerjava in izkušnje) – Minority Languages Between School and Everyday Life (Experiences and Coparison), Znanstveno raziskovalni center – Aread di ricerca, Trst – Trieste, 29. 9. 2000;

Projekt sožitja: Identiteta in integracija v večjezični družbi – Progetto convivenza: Identità e integrazione in una società plurilingue, Gorica, 19. 11., 26. 11., 3. 12., 11. 12. 2003. V sodelovanju z goriško Pokrajinsko upravo.

Pomemben delež pri organizaciji raziskovalnega dela so prispevali tudi drugi, že pokojni člani inštituta, med katerimi velja omeniti zlasti Pavla Stranja in Salvatoreja Venosija.

Omenjenim nekdanjim in sedanjim sodelavcem inštituta pripada tudi največ zaslug za uspešno premostitev velikih finančnih težav, s katerimi se je Slovenski raziskovalni inštitut soočal ob koncu osemdesetih let 20. stoletja, podobno kot večina drugih kulturnih in izobraževalnih ustanov slovenske narodne skupnosti v Italiji. Zaradi finančnih težav je bil inštitut prisiljen skrbeti za število redno zaposlenih. Nastalo vrzel je uspešno nadomestil s širjenjem in pomlajevanjem kroga zunanjih sodelavcev, kar je prispevalo k poglobljenemu širjenju vsebin na osnovi sodobne projektne in programske organiziranosti raziskovalnega dela.

Za premostitev finančnih težav je bila zelo pomembna vključitev Slovenskega raziskovalnega inštituta v seznam javnih ustanov dežele Furlanije - Julijske krajine, s čemer so se odprle nove možnosti za financiranje iz sklada, ki ga je predvidel Osimski sporazum za kulturno obmejno sodelovanje. Dežela Furlanija - Julijska krajina je inštitutu po zakonu za obmejna območja odobrila za obdobje 1991–1993 financiranje iz državnega sklada. Hkrati je bilo inštitutu tudi omogočeno pridobivanje sredstev in evropskega strukturnega sklada Interreg. Delovanje inštituta je ves čas podpirala tudi Slovenija oziroma njene ustrezne institucije za financiranje raziskovalne in kulturne dejavnosti.

S svojo odličnostjo in mednarodno primerljivostjo se je v devetdesetih letih 20. stoletja Slovenski raziskovalni inštitut pričel vključevati v mrežo raziskovalnih institucij v Italiji, Sloveniji pa tudi drugod v Evropi in ZDA. Tako je poglobil sodelovanje z Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani, Znanstvenoraziskovalnim središčem v Kopru ter Pedagoškim inštitutom v Ljubljani. Za delovanje inštituta je bil pomemben tudi podpis konvencije o znanstvenem sodelovanju s tržaško univerzo.

Za uspešno delovanje Slovenskega raziskovalnega inštituta so najbolj zaslužni sodelavci iz vrst univerzitetnih učiteljev in drugi visoko izobraženi sodelavci,³ ki so na osnovi svojih življenjskih izkušenj in smisla za povezovanje raziskovalnega dela ter prakse uspeli rezultate svojega interdisciplinarno zastavljenega dela posredovati širokemu krogu pripadnikov slovenske narodne skupnosti. Prav tako pa so pokazali visoko stopnjo usposobljenosti za upravljanje in praktično svetovanje.

* * *

³ Sodelavci Slovenskega raziskovalnega inštituta, ki so rezultate svojega dela posredovali v tiskani obliki: Laura Bergnach, Norina Bogatec, Darko Bratina, Bojan Brezigar, Sara Brezigar, Milan Bufon, Ferruccio Clavora, Vilijem Černo, Karlo Devetak, Nataša Grizoni, Daniel Jarc, Branko Jazbec, Marija Jurić Pahor, Karin Kalc, Majda Kaučič Baša, Nataša Komac, Marjana Kosič, Martina Kufersin, Sergij Lipovec, Susanna Pertot, Nataša Primožič, Aldo Rupel, Mitja Rupel, Riccardo Rutar, Pavel Slamič, Pavel Stranj, Breda Susi, Emidio Sussi (Susič), Karel Šiškovič, Vida Valenčič, Salvatore Venosi, Sara Venuti, Zaira Vidali, Aljoša Volčič, Vladimir Vremec.

Za uspešno opravljanje svojih nalog na lokalni, državni in mednarodni ravni se je moral inštitut pri svojem delu že v preteklost in se mora še danes povezovati s sorodnimi mednarodnimi ustanovami. Ves čas svojega obstoja si je prizadeval zlasti za povezovanje z raziskovalnimi in univerzitetnimi ustanovami v Italiji in Sloveniji, vzporedno s tem pa skrbel tudi za pomlajevanje znanstvenega kadra in širjenje znanstvenoraziskovalne misli znotraj celotne slovenske narodne skupnosti v Italiji. Tako danes inštitut nudi tudi pomoč pri izobraževanju na visokošolski ravni s svojo dokumentacijo in s sprotim dopolnjevanjem virov, ki so pomembni tako za študij o manjšinah na splošno in še posebej za študij položaja slovenske narodne skupnosti v Italiji. Z razpisi posebnih nagrad inštitut vzpodbuja študente iz vrst slovenske narodne skupnosti za uspešno opravljena seminarska, diplomska, magistrska in doktorska dela na univerzah v Furlaniji - Julijski krajini, Sloveniji pa tudi na drugih italijanskih in evropskih univerzah.

Inštitut je vsa tri desetletja svojega dela uspešno sodeloval na domačih in mednarodnih simpozijih ter posvetovanjih, kjer je rezultate svojega dela posredoval zainteresirani strokovni javnosti. Z rezultati svojega znanstvenoraziskovalnega ter poljudnoznanstvenega dela je sproti seznanjal tudi slovensko narodno skupnost. V ospredju so bili rezultati, ki se nanašajo na vsakdanje probleme v življenju slovenske narodne skupnosti v Italiji, kot so na primer: obmejnost, čezmejno povezovanje, izobraževanje – od vrtcev do visokih šol, gospodarstvo, šport, zaposlovanje absolventov slovenskih višjih in visokih šol ter univerzitetnega študija, izseljevanje iz narodnostno mešanega ozemlja itd. Da bi inštitut rezultate svojega dela čim bolj približal vsem članom slovenske narodne skupnosti, jih večkrat posreduje tudi v dnevnem in revialnem tisku, v knjižni obliki ter v elektronskih medijih. Tako lahko najdemo rezultate raziskovalnega dela Slovenskega raziskovalnega inštituta v geografskem, ekonomskem, etnološkem, gospodarskem, zgodovinskem ter drugem družboslovnem tisku, ki izhaja na območju Furlanije - Julijske krajine, na drugih območjih Italije pa tudi v Sloveniji, v drugih evropskih in nekaterih čezmorskih državah (npr. ZDA). Rezultati dela inštituta so objavljeni v slovenskem in italijanskem jeziku, mnogi pa tudi v drugih jezikih.

Inštitut se je med svojim tridesetletnim obstojem usposobil tudi za posredovanje dokumentacije ter znanstvenih in poljudnoznanstvenih publikacij tujim strokovnjakom, ki se ukvarjajo s splošnimi problemi manjšin ali pa s specifičnimi problemi slovenske narodne skupnosti. Ta bogata zbrana dokumentacija je danes tudi osnova za nemoteno delovanje novoustanovljenega informacijskega centra, ki sta ga skupaj zasnovala Narodna in študijska knjižnica ter Slovenski raziskovalni inštitut v nedavno odprtem informacijskem centru v nekdanjem Narodnem domu.

Uspešnost raziskovalnega dela inštituta za potrebe slovenske narodne skupnosti v Italiji je potrdilo tudi njegovo sodelovanje pri Programski konferenci leta

2003, ki je bila organizirana na pobudo osrednjih organizacij, Slovenske kulturno-gospodarske zveze in Sveta slovenskih organizacij. Inštitut, ki je član obeh omenjenih organizacij, je bil soudeležen tako pri pripravi kakor tudi pri zaključni fazi konference, in sicer v osrednji delovni komisiji in v posameznih delovnih skupinah. Sodelavci inštituta so prispevali tri empirične raziskave in poskrbeli za predstavitev rezultatov referatov na zaključnem srečanju Programske konference. Teme raziskav so bile: "Stanje slovenskih kulturnih in prosvetnih društev", "Stališča in mnenje šolske mladine o slovenski manjšinski organiziranosti" ter "Stanje in perspektive slovenskega gospodarstva – Trgovina".

Po treh desetletjih uspešnega dela se Slovenski raziskovalni inštitut nahaja pred novimi izzivi, ki jih narekujejo spremembe, povezane s širjenjem Evropske unije in sočasne velike spremembe v dinamiki razvoja s Slovenci poseljenega okolja na narodnostno mešanem območju ob vzhodni italijanski meji. S sprejetjem zakona za zaščito slovenske manjšine v Italiji se odpirajo novi problemi in vprašanja, ki jih Slovenski raziskovalni inštitut že proučuje. Inštitut se je tako razvil v pomembno središče oziroma stičišče intelektualnih in strokovnih razprav, ki vzpodbujajo nove oblike slovenske zavesti in organiziranosti v deželi Furlaniji - Julijski krajini.

Pri snovanju raziskovalnega dela se sodelavci inštituta zavedajo, da obstajajo znotraj poselitvenega prostora slovenske narodne skupnosti različna družbena okolja in prostori z različno tipologijo etnično-nacionalne identitete. Zato inštitut posveča veliko pozornosti problemom odkrivanja in obvladovanja mehanizmov mednacionalnega sožitja in tako imenovane "pozitivne integracije" z večinskim družbenim okoljem, ki jo je mogoče udeležati le z uveljavljanjem slovenstva (slovenskega jezika in kulture) v narodnostno mešanem okolju. S tem pa slovenska narodna skupnost posega tudi na področje socialnokulturnega in gospodarskega posredovanja med slovensko in italijansko stvarnostjo. Med prizadevanja inštituta sodi tudi povezovanje z drugimi manjšinskimi okolji v okviru alpsko-jadranskega, srednjeevropskega in prostora Evropske unije.

Slovenski raziskovalni inštitut v svojem programu vsa leta vztraja pri oblikovanju in v utrjevanju svoje raziskovalne filozofije z delom na globalni (evropski) in lokalni ravni (v poselitvenem prostoru slovenske narodne skupnosti v Italiji). V svojih programih vztraja tudi pri oblikovanju temeljnih raziskav teoretskega in metodološkega značaja in raziskav aplikativnega značaja za potrebe prakse, ki odpirajo in rešujejo osnovne probleme s Slovenci poseljenega obmejnega območja ob vzhodni italijanski meji.

Pri projektih aplikativnega značaja, ki so povezani z nadaljnjim razvojem informacijskih razvojnih središč in s sodelovanjem z drugimi manjšinskimi ustanovami ter organizacijami, posveča pozornost vzgoji in izobraževanju, društveni organiziranosti Slovencev v Italiji ter proučevanju posledic učinkov, ki so povezani z

odpravo meje med Slovenijo in Italijo, in proučevanju gospodarskih ter socialno-ekonomskih vprašanj prostorskega načrtovanja, čezmejnega sodelovanja, ekonomskih vidikov kmetijstva, funkcije podeželja in konfliktov interesov med urbanim ter lokalnim prebivalstvom, problemov lastništva zemlje in njenega odtujevanja v procesu čezmejne integracije, skratka s celotnim kompleksom vprašanj socialno-ekonomske preobrazbe poselitvenega prostora slovenske narodne skupnosti v Italiji.

Med pomembnimi nalogami inštituta velja posebej omeniti nudenje strokovne pomoči organizacijam in drugim subjektom slovenske narodne skupnosti pri izvajanju določil zaščitnega zakona, zbiranje arhivskega gradiva in gradiva muzejskega značaja ter drugih gradiv, ki prispevajo h krepitvi slovenskega jezika in kulture, še zlasti v Videmski pokrajini (za katero se že več let zbira gradivo za pripravo posebnega zvezka *Krajevnege leksikona Slovencev v Italiji* za območje Videmske pokrajine).

Za izvajanje omenjenih nalog bo moral Slovenski raziskovalni inštitut še naprej posvečati svojo pozornost oblikovanju mreže informacijskih centrov ter dopolnjevanju arhivskega gradiva kulturnih institucij ter centralnih in lokalnih knjižnic (zlasti na podružničnih raziskovalnih centrih v Gorici in Čedadu). Inštitut si tudi prizadeva za obnovo raziskovalnega in informacijskega centra v Kanalski dolini, ki je še posebej pomemben za opredeljevanje etnične identitete v tamkajšnjem večjezičnem (italijanskem, furlanskem, nemškem in slovenskem) okolju.

Iz naštetega lahko ugotovimo, da Slovenski raziskovalni inštitut s svojim delom opravlja pomembno funkcijo za slovensko narodno skupnost v Italiji in prispeva k znanstvenoraziskovalni misli odprtih problemov evropskih narodnih manjšin na splošno.

Na zaključku naj podčrtam nekatere bistvene prispevke inštituta v njegovem tridesetletnem delovanju. Na prvem mestu velja poudariti, da je bil pri raziskovalnem delu inštituta ves čas v ospredju prostorski vidik. Ta je vse od mednarodne konference o manjšinah predstavljal novost tako v proučevanju problemov slovenske narodne skupnosti v Italiji, kakor tudi v znanosti o manjšinah na splošno. Ta inovativnost je na eni strani inštitut utrjevala na znanstvenem področju, na drugi pa so učinki novih spoznanj prispevali tudi k uspešnemu reševanju problemov v prostoru. Temeljite analize prostora je Slovenski raziskovalni inštitut upošteval tudi v razvojnih načrtih za gospodarske strukture, rezultat rabe teh pa je bila povečana gospodarska rast. Pozitivna gospodarska gibanja so pospešila vračanje emigrantov v Benečijo, kar je prispevalo h kulturnemu oza-veščanju, v končni fazi pa tudi k ustanovitvi dvojezične šole v Špetru Slovenov.

Prostorske analize, ki jih je opravil Slovenski raziskovalni inštitut, so bile slovenski narodni skupnosti v veliko pomoč tudi pri razkrivanju škode, ki nastaja

ob različnih posegih v prostor v procesu urbanizacije, in pri oblikovanju zahtev za odškodnine. Spoznanja raziskav inštituta so pripomogla tudi k uspešnejšemu delovanju manjšinske skupnosti v okviru Kmečke zveze in nekaterih drugih manjšinskih struktur. S tem je jasno izraženo, da delo inštituta, ki temelji na znanstvenem pristopu in inovativnosti, dokazuje splošno družbeno koristnost in to tako za slovensko kakor tudi za italijansko in furlansko prebivalstvo na celotnem narodnostno mešanem ozemlju.

Med pomembne prispevke inštituta sodijo gotovo tudi njegovi dosežki na pravnem področju, kjer mu je uspelo ob vprašanih manjšinske zakonske zaščite še trdneje povezati pripadnike slovenske narodne skupnosti. Ko se je morala Italija prvič resno soočiti s problematiko slovenske manjšinske zaščite (tako imenovana Cassandrova komisija), so bili vsi slovenski člani komisije (Boris Iskra, Albin Sirk, Stojan Spetič, Karel Šiškovič in Aljoša Volčič) dejansko tudi sodelavci inštituta.

Prezreti ne smemo niti dosežkov inštituta na področju identifikacije/istovetnosti, ki sta jih prispevala Emidij Sussi in Danilo Sedmak. Njune publikacije o tihi asimilaciji so bile zelo odzivne tako v demokratični italijanski družbi kakor tudi v širšem evropskem prostoru, predvsem znotraj socioloških in psiholoških znanstvenih disciplin.

Na koncu naj se še posebej zahvalim delavcem tajništva inštituta in dolgoletnemu sodelavcu inštituta Sergiju Lipovcu, ki so mi s posredovanjem obsežnega gradiva o tridesetletni zgodovini Slovenskega znanstvenega inštituta omogočili pripravo tega prispevka. Obenem pa se opravičujem tudi številnim neimenovanim, ki so prav tako prispevali pomemben delež k njegovemu uspešnemu tridesetletnemu delu.